

prostor dozvoljava. Više škole u proseku imaju veoma malo prostora po redovnom studentu — Svega 5,6 mkv. Mnoge fakultetske zgrade su izgrađene za sasvim drugu namenu i prilagodljive su za nastavu na vrlo niskom kvalitetu. O uvođenju jednog modernijeg, efikasnijeg studija u tim uslovima ne može biti govora. Zato se prostorna prenaseljenost ili oskudica fakultetskog prostora javlja kao ozbiljan objektivni faktor niskog kvaliteta studija. Rešenje ovog problema zahteva velika društvena sredstva, pa se u ovakvim materijalnim uslovima, ono ne može u celini sagledati.

19. Tehnička opremljenost nastave, posebno na tehničkim, biotehničkim i prirodnim fakultetima, dakle, tamo gde je ona važan faktor kvaliteta studija i efikasnosti studiranja, na niskom je nivou. Većina fakulteta ne raspolaže sa sopstvenim sredstvima za nabavku moderne opreme, a amortizacija se već godinama obračunava sa 50% vrednosti osnovnih sredstava. Tako se ova mera koja je trebala da olakša težak materijalni položaj visokog obrazovanja vratila njemu kao bumerang. Veliki deo savremene opreme potrebno je nabaviti iz uvoza, a devizna svota koju je Zajednica, primera radi, obezbedila u 1985. godini iznosila je svega 180 hiljada dolara. Koliko je to simbolično govori podatak da je za najnužnije opremanje PMF-a potrebno više od 12 milijardi dolara (!). Kada je u pitanju tehnička opremljenost, zapažaju se sledeće tendencije:

— opada ukupna vrednost osnovnih sredstava, sa 111% u 1980. na 92% u 1985. u odnosu na privredu;

— nabavna vrednost osnovnih sredstava na Građevinskom fakultetu iznosi 984 miliona dinara, a sadašnja je čak četiri puta manja — 217 miliona dinara. Ova pojava se zapaža na svim fakultetima;

u susret satelitskoj televiziji

miroljub radojković

Evropski kontinent nalazi se na pragu značajne promene u domenu javnog i masovnog komuniciranja. Dve tehnološki najmodernije države najavile su da će na jesen ove, i s proleća naredne godine, početi da primenjuju satelite za direktnu difuziju svojih nacionalnih radio i televizijskih programa. Reč je o pripremama za lansiranje TVSAT-a SR Nemačke, i TDF-1 francuskog komunikacionog satelita. Međutim, značaj ovih poduhvata neće se ogledati samo na njihovim teritorijama i u njihovim kulturama. Već te prve letelice, i mnoge koje će im uslediti, izazvaće duboke preokrete i u susjednim, a potom i udaljenim državama na kontinentu. Budući da je Evropa malih razmera, isparcelisana gustim državnim međama, programi koji počinu da stižu sa kosmičkog releja neizbežno će se penetrirati u tude nacionalne prostore, izazivajući pravne, političke i kulturne nedoumice. Na određeni način, i bez mnogo saglasnosti državnih volja, konstituisaće se evropska ponuda radio-televizijskih programa i evropska publika. Sve to, naravno, pogodice i emisione centre u sastavu JRT, koji pod sadašnjim uslovima ostvaruju komunikacionu i kulturnu politiku naše zemlje.

U ovom trenutku, Evropa još ne poznaje direktnu difuziju radio-televizijskih programa posredstvom satelita. To, međutim, ne znači da sateliti već nisu u upotrebi kao televizijski releji. Velika Britanija, Francuska, SR Nemačka, Austrija, Švajcarska i Holandija imaju posebne RTV korporacije koje proizvode programe koji se upućuju na satelite stacionirane iznad evropskog kontinenta. To su ponude, koje se delom prihvataju i koriste i u našim TV programima, pod nazivima: Sky Channel, Super Channel, Music Box, TV-5, 3-Sat itd. Međutim, korporacije koje stvaraju program ulažu veliki novac u takve poduhvate, a prihode ostvaruju bilo naplaćivanjem reklamnih usluga, bilo iz budžeta svojih vlada. One ga, takođe, preprodaju i korisnicima u drugim zemljama koji su ovlašćeni da ga primaju na posebnim, satelitskim antenama. Korisnici u inostranstvu su uglavnom vlasnici kablovskih mreža preko kojih signale i emisije sa tuđih satelita dopremaju u domove zainteresovane publike. Naravno, i oni naplaćuju preko pretplate na kablovski priključak svoju tarifu, s ciljem da isplate investiciju u polaganje kablova i ostvare određeni profit. Tako izgleda trenutna, manje savršena i manje diskutabilna etapa satelitske televizije u Evropi.

Iako je reč o zatvorenim, satelitskim trasama za distribuciju radio-televizijskih programa, njihov domašaj nije se zaustavio samo na granicama država koje sponzorisu rečene poduhvate. Preko širenja kablovskih mreža satelitski programi već sada idu mnogo dalje u Evropu. Posebno bogato tržište predstavljaju sve zemlje Skandinavije (Švedska, Norveška, Finska, Danska) i Italija, u kojima vlasnici kablovskih mreža pretplaćuju gotovo sve vrste ponude. Zahvaljujući tome, u prilici smo da već sada uočimo neke promene u strukturi programa, i naravno publike.

Zahvaljujući postojanju međuclana u sistemu difuzije, a to je kablovska mreža, uočava se da je trenutni korisnik satelitske televizije gotovo u celosti urbana populacija. Ova osobina proučište iz ekonomske logike polaganja kablova. Jasno je da na kilometar položene mreže u gradu može da se obezbedi daleko veći broj priključaka i pretplainika, nego u bilo kom drugom regionu. Postavljanje kablova

— visok je i raste stepen otpisanosti opreme: u 1981. godini stepen otpisanosti bio je 68%, a 1985. čak 78% i za 13% je viši nego u privredi. Ovako teško stanje u pogledu tehničke opremljenosti nastave u prvom redu je posledica lošeg materijalnog položaja univerziteta i predstavlja direktan faktor snižavanja efikasnosti studiranja. Podizanje nivoa tehničke opremljenosti nastave i savremeno opremanje nastave, očigledno je mora biti prvi korak u borbi za podizanje efikasnosti studiranja i kvaliteta nastave.

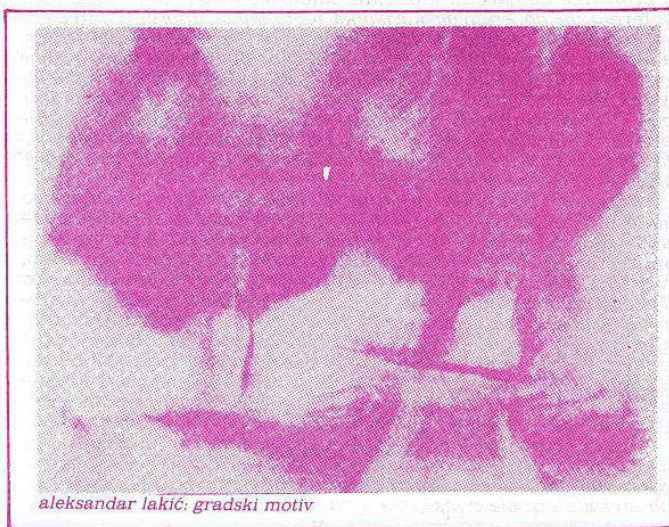
20. Na kraju može se izvesti zaključak da su na kretanje (pada-nje) efikasnosti studiranja presudno uticala dva faktora:

— stihijski, neplanski, neracionalan i krajnje ekstenzivan razvoj višeg i visokog školstva, sa glomaznom i potrebama i mogućnostima neprimerenom mrežom, dupliranim kapacitetima, neadekvatnom strukturom studenata itd.

— višegodišnji nepovoljan materijalni položaj višeg, a posebno visokog obrazovanja, kao posledica delom prethodnih odnosa i razvoja, a delom kao rezultat neadekvatnog društvenog tretmana obrazovanja kao neproaktivne potrošnje. Nepovoljan materijalni položaj visokog školstva u najvećoj meri je uticao i utiče na derogiranje svih faktora i elemenata kvaliteta nastave i efikasnosti studiranja.

Sadašnje kvalitativne promene koje se vrše u celokupnom usmerenom obrazovanju predstavljaju dobar put da se na osnovu racionalnijeg ponašanja u svim domenima pronadu mogućnosti za jačanje kvaliteta nastavno-naučnog procesa.

(Saopštenje na savetovanju: "Društveno-ekonomski značaj i problemi efikasnosti studiranja" u organizaciji Centra za marksizam, Beogradskog univerziteta)

aleksandar lakić: gradski motiv

u manje naseljenim zonama, ili između seoskih naseobina, veoma mnogo košta a broj potencijalnih korisnika ne obećava da će se investicija uopšte isplatiti u dogledno vreme. Stoga se razvoj kablovske televizije, a sa njom i sadašnje satelitske televizije, zaustavlja na međama velikih gradova. Sve države koje poznaju ovaj fenomen znaju istovremeno i koji deo populacije će biti uopšte u prilici da koristi ovu tehnologiju, odnosno, da je nikada neće uživati svi građani. Ta činjenica uvažava se prilikom kreiranja njihove nacionalne komunikacione politike, i ne ide u prilog favorizovanju postojećeg načina satelitske difuzije radio-televizijskih programa. Ruku pod ruku sa ovom odlikom dešava se i manje primetan proces regionalizacije i metropolizacije kulture. Programski sadržaji namenjeni su urbanoj populaciji, dakle, gradski regionu ponovo postaju metropole kulture. Osim već poznate činjenice da se u njima prezentiraju dobra visoke, takozvane elite kulture (teatar, opera, koncerti itd.), dešava se nova koncentracija ponude, ovog puta proizvoda masovne kulture, kroz satelitske programe i kablovsku dopremu.

Jugoslavija nije zahvaćena ovim talasom promena. Jer, tek nekolicina mesnih zajednica ili većih hotela nabavila je satelitske antene pomoću kojih ovlašćeno, (a ponekad i neovlašćeno), dobija satelitske programe iz inostranstva. Bez obzira na neukorenjenost trenutne satelitske difuzije u našoj zemlji, jasno je da njene odlike, na koje smo ukazali, ne idu u prilog naporu da se poboljša prijem. Regionalizacija i metropolizacija nove kulturne ponude nisu u saglasnosti sa ciljevima naše komunikacione i kulturne politike. Kao što je poznato, oni su okrenuti protiv stvaranja novih komunikacionih razlika između građana SFRJ, i u korist demetropolizacije kulture. Osim toga, uzimajući u obzir procenat neurbanog stanovništva u Jugoslaviji, valja očekivati da jaz između zona sa novom vrstom ponude, i regiona bez pristupa postojećoj satelitskoj RTV difuziji, bude mnogo dublji nego u većini ostalih zemalja srednje i zapadne Evrope. To su ujedno i razlozi zbog kojih ne bi trebalo lamentirati što naša zemlja nije ušla u kolo postojeće distribucije masovne kulture posredstvom satelita, jer prirodni tog mehanizma ne odgovara ovom društvenom i kulturnom podneblju.

Činjenica da mali broj programskih centara preko satelita i kablovskih mreža animira publiku mnoštva država, uticala je i na strukturu emisija koje se sada prenose preko satelita. Na bazi prvih istraživačkih uopštavanja, i ličnog iskustva, zapaža se da se programske šeme tipiziraju i homogeniziraju. Prodavci i preprodavci

postojećih satelitskih programa očigledno veruju da se može pronaći, ili izgraditi, neka vrsta opšteg ukusa evropske publike. To nije nikakav nov ukus, već bi se pre reklo jedna kompilacija najpopularnijih sadržaja preuzetih iz klasičnih programskih šema radija i televizije. Na svim ponudama preovladuju serijski filmovi u kojima se obraduju nacionalni stereotipi i mas-heroji, i muzički video spotovi. Naravno, popularnost moderne pop-muzike koristi za pridobijanje novih pretplatnika. Zabavno je primetiti da se u tu svrhu primenjuje sistem »želja slušalaca«, da se mladi pozivaju da pišu, šalju fotografije, poručuju muzičke video-spotove i naravno — samoprezentiraju fotografijom, adresom, kratkim telefonskim razgovorom itd. U celini posmatrano, satelitska televizija koja trenutno postoji u Evropi suzila je obim ponude tog medijuma. Probrano je samo ono najatraktivnije: filmovi, serijski filmovi, snimci velikih sportskih priredbi, muzički TV spotovi, dečiji programi i vesti. Primetno je odsustvo ozbiljnih programa iz kulture; nema emisija iz nauke niti iz obrazovanja. Očigledno, kosmički prodavci i preprodavci preko kablova računaju da neke društvene funkcije i tipove programa koji mnogo koštaju i dalje treba da na svojim plećima nose klasične, nacionalne RTV mreže. Ova odlika je vrlo bitna za određivanje stava svake zemlje prema ovoj fazi razvoja satelitske televizije. Države koje su joj se izložile počele su da reaguju. Njihova reakcija nije nova, jer se uglavnom svodi na protekcionističke mere koje su prvobitno primenjivane radi zaštite nacionalnih kinematografija. U mnogim zemljama se vode rasprave, a negde su one i završene donošenjem zakona, o tome koliko procenata ponude programa preko kablovskih mreža mora da bude iz domaće, nacionalne proizvodnje. U većini poznatih primera zahtev se kreće između trećine i polovine. Dakle, države koje su prihvatile domaće ili inostrane satelitske distributere programa zahtevaju da do krajnjeg korisnika tehnologija dopremi određenu kvotu domaćih produkata masovne kulture. Time se, s jedne strane, štite domaći kreativni centri, talenti i zaposleni, a s druge, suzbija prodiranje inostranih vrednosti i moguća kulturna predominacija. Uvođenjem kvotâ može se obezbediti zadovoljavanje obrazovne funkcije TV ili ostvarivanje nekih drugih zadataka iz domena kulturne politike. Budući da Jugoslavija nije zahvaćena sadašnjom fazom satelitske televizije u Evropi, nije ni bilo potrebe da se potraže odgovarajuće protivmere opisanog tipa.

Države koje emituju direktno sa satelita priželjkuju proširenje auditorijuma. Države koje u tom poslu budu kasnile, ili koje ponude slabije programe, neće imati u rukama nikakva efikasna sredstva kontrole niti suzbijanja ulaska tuđih ponuda na svoju teritoriju. Broj programa koji će se preko satelitske direktne difuzije koristiti zavisi od geopolitičkog položaja zemlje. Jugoslavija i naša publika će, s obzirom na lokaciju, moći da pored domaćih RTV centara primaju još najmanje petanestak inostranih. Za putovanje u toliki broj zemalja našim građanima neće biti potrebni pasoši — već kućne satelitske RTV antene. Zbog svega toga, ova faza satelitske televizije koja se pomalja, temeljno će uzdrmati čitav sistem JRT i konstelaciju odnosa i normi u kojima sada funkcioniše.

Treba reći da se u novu etapu ulazi bez ikakve međunarodno-pravne regulative. Norme koje sada postoje za oblast međunarodnog komuniciranja isuviše su slabe i protivrečne, da bi se na bazi njih utvrdila pravila ponašanja u eri direktne satelitske TV. Doduše, još pre deceniju i po znalo se za ovu mogućnost i za nužnost da se ta etapa doživi. Tada je pod okriljem UNESCO-a, što je potom potvrdila i OUN, doneta »Deklaracija o rukovodećim principima o upotrebi satelitske radiodifuzije za slobodan protok informacija, širenje obrazovanja i veću kulturnu razmenu« (1972). Države-potpisnice deklaracije sporazumele su se oko nekih temeljnih načela koja bi trebala da važe kada radio-televizijski programi počnu da se direktno emituju posredstvom satelita. Međutim, načela kao načela nemaju dovoljno obavezujuću snagu niti preciznost. Tako se u pomenutom dokumentu kaže, da svaka država koja otpočinje direktno emitovanje radio i televizijskog programa preko satelita treba da o tome obezbedi prethodnu saglasnost ostalih zemalja, čiju će populaciju doticati njena difuzija programa. Iz ovakve formulacije je već jasno da se ni ne predviđa da pogođene države odbiju ili spreče susede da predu u primenu tehnologije za direktnu satelitsku televiziju. Traženje saglasnosti možda podrazumeva otvaranje pregovora o aspektima programskih uticaja koji se očekuju, ali konačne odluke donosi samo država koja kontroliše stvaranje ponude. U vreme donošenja deklaracije znalo se da će i međukulturni uticaji biti neizbežni. U Deklaraciji se kaže, da kulturni programi treba da poštuju pravo svih zemalja i naroda da sačuvaju svoju kulturu. Principu se ne može ništa prigovoriti. Ali, svaki emiter će u ponudu ugrađivati sopstvene kulturne vrednosti, jezik i ciljeve, a koliko će oni prolaziti u drugim sredinama zavisiće od popularnosti ponuđenih sadržaja, o čemu će odlučivati sve više sami građani-gledaoci, a ne njihove vlade. Nijedan RTV sistem u Evropi neće više uživati protekcionističku poziciju po kojoj odgovara samo za svoju teritoriju i svoju publiku, jer korisnik nema alternativu.

Jugoslavija je, očigledno, morala da prihvati izazov direktne satelitske televizije. Naš hendikep može biti činjenica da u taj poduhvat moramo ući veoma brzo, budući da se nalazimo na kontinentu koji je stanište razvijenih država koje će prednjačiti. Stoga je načelno sasvim ispravna orijentacija da i naša zemlja lansira komunikacioni satelit, i da na njega prenese dva radio programa i osam televizijskih kanala iz postojećih, matičnih TV centara. Sa tim zahtevom išli smo na međunarodne konferencije na kojima su se dodeljivali parametri za rad i oni su nam dodeljeni. Međutim, za razliku od mnogih drugih država koje imaju jasne planove, dovoljna sredstva i koncepcije razvoja satelitske televizije, u nas je potpuno nejasan redosled poteza kojima će se dodeljeni resursi eventualno pustiti u pogon. A rok za start naše satelitske televizije po dogovorenim, povoljnim parametrima nije beskonačan.

Emisioni RTV centri naše zemlje moraju da ponovo stvore čitav kompleks pitanja programiranja ponude sa satelitskih RTV kanala za čiji će rad odgovarati. Pred njima se otvara nekoliko mogućnosti strategije programiranja.

Jedna od njih temeljila bi se na autonomnim vrednostima naše kulture i komunikacione politike, onako kako to i sada želimo, bez obzira na to što će se u etaru nalaziti i mnogobrojni konkurenti. Dakle, u ovoj strategiji išlo bi se u potpunu konkurenciju sa tuđim RTV satelitskim signalima. Naravno, da bi se građani privoleli da ostanu na domaćim frekvencijama, ukupan TV program bi morao da bude mnogo višeg kvaliteta, atraktivan koliko i konkurencija, besprekoran u realizaciji, kvalitetno signala i satnici. Istovremeno bi ova strategija značila da se tačno utvrdi preferencije domaćeg auditorijuma i da se na te zahteve brzo i neposredno reaguje. Ne verujemo da poslenici postojećih RTV centara smatraju da sa sadašnjim snagama i sredstvima mogu da se opredele za ovakvu strategiju.

Drugo rešenje bilo bi u okvirima umerene, dozirane konkurencije. Trebalo bi osmotriti šta će iz satelitskih televizija koje dotaknu našu publiku privući najveću pažnju. Tada bi se planiranje programa usredsredilo na sadržaje i termine koji su najkritičniji za privlačenje jugoslovenske publike. U istim terminima i istim, ali domaćim sadržajima, povelala bi se bitka za osvajanje auditorijuma. To je sasvim dozvoljen i legitiman način da se obavi suzbijanje inostranih komunikacionih i kulturnih uticaja, a kao strategija traži manja ulaganja ljudskih i finansijskih potencijala. Na ovaj način ostalo bi se u igri i konkurenciji sa ponudama koje će dolaziti iz mnogo bogatijih i komunikaciono moćnijih sredina.

Postoji i mogućnost trećeg izbora strategije. Ona bi se mogla osloniti na činjenicu da većina naših građana neće moći odmah, niti zadugo, da priušti opremu potrebnu za kontakt sa satelitskim televizijama evropskih država. U skladu s tim, akcentat u programiranju ponude mogao bi se preneti na većinu publike koja ostaje uz domaće RTV centre. Ona bi se mogla detaljnije ispitati radi određivanja komunikacionih potreba. S druge strane, ona bi se postepeno mogla negovati kao nosilac novih ukusa i vrednosti u skladu sa specifičnostima jugoslovenskog kulturnog miljea. Na taj način, jugoslovenska televizija, bila klasična, bilo satelitska (u budućnosti), imala bi perspektivu i komplementarnu publiku. No, na određeni način ovakva bi strategija značila i odlaganje bitke sa tuđom konkurencijom ili delimično priznanje da u nju ne treba ni ulaziti.

Zarad teorijske doslednosti, moramo spomenuti i još jednu mogućnost. Tehnici nisu nepoznata rešenja kojima bi se, eventualno, naš komunikacioni prostor mogao relativno izolovati u domenu satelitske televizije. Mislimo na mogućnost primene posebnih opsega, prijemnika sa frekvencijom samo naših RTV centara, ili, neke druge specifične standarde u emitovanju. Međutim, s obzirom na karakter društveno-ekonomskog uređenja i stepen osvojenih građanskih i ljudskih sloboda u ovoj zemlji, izbor ovakve opsege bio bi potpuno neprihvatljiv.

Rešenja se mogu potražiti i u drugim pravcima. Naša startna pozicija u pregovorima o satelitskoj TV očigledno je bila da svi postojeći matični RTV centri zaslužuju da dobiju svoj satelitski TV kanal. Tako se i stiglo do osam odobrenih frekvencija za emisiju sa stelita. No, ukoliko argumenti konkurencije prevladaju već poslovičnu suvervnjivost federalnih jedinica, moguće je obaviti preraspodelu i na drugi način. Može se razmišljati, recimo, o programskoj i žanrovskoj specijalizaciji kanala satelitske televizije. Na jednom bi se mogao emitovati informativni i dokumentarni program, na drugom — obrazovni i naučni, na trećem — zabavni, na četvrtom — sportovi... Time se ne bi diralo u slobodu izbora u rukama publike, ali bi izazov sa YU satelita bio privlačniji. Naravno, ovo rešenje je istovremeno značilo da postojeći RTV centri između sebe takođe obave određenu specifikaciju, i da po neki od njih preuzme operativne poslove za određeni kanal, uz saradnju i punu pomoć ostalih. Dosadašnja iskustva u okupljanju snaga nisu impresivna, ali možda će ona biti mnogo efektivnija u uslovima kada alternativna bude — opadanje interesovanja za domaći program uopšte, zbog jakve konkurencije iz inostranstva.

Nije popularna, ali bi mogla da bude plauzibilna i opcija u kojoj bi se Jugoslavija odrekla prava da koristi deset silaznih frekvencija sa svog satelita. Ukoliko se konstatuje da programski proizvodni potencijal ne može da »nahrani« toliki broj kanala, svakako je bolje imati manji broj sa atraktivnom ponudom, nego veći broj, sa osrednjom i sve manje korišćenom ponudom. Nije ovde reč o ugrožavanju ničijeg prava da obavlja svoju difuziju posredstva satelita. O pravima ovom prilikom nismo raspravljali.

Ovde je reč o potpuno izmenjenoj situaciji u kojoj akt emitovanja programa više neće automatski, zbog tehnoloških ograničenja, značiti i jedinu (ili jedinu) ponudu domaćoj publici. U eri satelitske televizije koja pada direktno na antene građana, emiteri po prvi put moraju da razmišljaju i o obrnutoj situaciji — o eventualnom emitovanju programa koji uopšte nemaju svoju publiku, ili pretpostavljenu publiku. Najgora situacija koja može da zadesi jedan informaciono-komunikacioni sistem jeste da troši energiju, novac i talente uzprazno, bez prijema njegovih proizvoda kod ljudi kojima su namenjeni.

Vremena su dileme i sukobljavanje stanovišta za sada još ima. Ali, ono sve brže nestaje. Da li će lansiranje dva prva satelita za direktnu difuziju radio i televizijskih programa preneti ugrožene iz letargije? Emisioni centri, društveni činiloci i tvorci smernica u nacionalnoj komunikacionoj i kulturnoj politici su na potezu. Publika ne. Ona će u ruke dobiti uređaje pomoću kojih će konačno steći slobodu izbora, uređivanja i selekcionisanja TV programa po sopstvenoj želji i u skladu sa ukusom i potrebama koje poseduje. Samo patriotizam, jezičke barijere i mentalitet, neće je zadržati u opsegu jugoslovenske televizije — bilo klasično, bilo satelitske.